

De Vreemdeling (1): Red hen die geen verweer hebben

De wereldgeschiedenis heeft ons niets te melden over gouden tijden van liefde. Maar wel is er, binnen de geschiedenis, en tegen de gevestigde chaos in, een getuigenis te horen, in lied-en-verhaal, dat het leven bezingt als een mogelijkheid tot Liefde. In het Bijbelse lied-en-verhaal wordt 'het menselijk bestaan' niet verheerlijkt of betreurd als een ondoorgrondelijk mysterie, maar bezongen als een opdracht en zegen. Menselijk leven is geen pas op de plaats, geen kringloop, geen vogelvlucht, maar een weg op aarde, begaanbaar-onbegaanbaar, naar 'een land', 'rust' en 'vrede', schaduw van bomen, vrijheid van angst.

'Bezongen' betekent: uitgeheven boven dood-zwijgen, strijd- en angstkreten, logica en orakeltaal. In lied-en-verhaal wordt aan het leven van 'de mens' een bestemming gegeven : liefde – Liefde? Moet je horen? Ja, dat moet je horen : Hoor Israël, hoor mens, hoor jij . Het is in Israël geboren, dat getuigenis. Dat het niet 'overall ter wereld' is geboren, maar ergens in een toevallige streek van de wereld; dat het niet 'van alle tijden' is, maar van toen en toen (ook al is het voor alle mensen en voor heel de toekomst bestemd), dat is aanstootgevend. Dat het een Joods verhaal is, is voor velen ook na Auschwitz nog aanstootgevend.

Hoor Israël, Hij-Alleen is onze God. Een is hij. Jij zult hem liefhebben, jouw god, met heel je hart, met heel je ziel, met al je kracht. En nu Israël, wat vraagt hij anders van jou, dan dat je hem kent met ontzag en gaat op zijn weg, dat je hem liefhebt en volgt met je hart en je ziel, al doende zijn woorden. Besnijd de voorhuid van je hart, en wees niet langer hardnekkig. Want die jouw God is, is de god der goden, heer der heren, boven alle machthebbers en onrechtbedrijvers is hij de sterke, de enige die ontzagwekkend is, niemand naar de ogen ziet, niet om te kopen, die recht doet aan weduwen en wezen; die liefde doet aan de vreemdeling, hem brood en kleding geeft. Heb dan lief de vreemdeling, want zelf ben je vreemdelingen geweest in Egypte.

Het komt wel eens voor, zelf in onze tegen allerlei eventualiteiten verzekerde samenleving, dat iemand de ongemakkelijke eer te beurt valt een vreemdeling tegen het lijf te lopen, een jongen uit het Midden-Oosten bijvoorbeeld, die voor god-weet-wat op de vlucht is naar een beloofd land. Heb hem lief die jouw god is of, met andere woorden, heb lief de vreemdeling: dat heb je niet zelf bedacht, je keek wel uit, dat heb je gehoord, of je wilde of niet, eerst wilde je niet, toen heb je geluisterd.

Als je in contact komt met een vreemdeling, kan het je duidelijk worden hoe concreet de mogelijkheid tot liefde is, en wat dat behelst, liefde doen.

Liefde omvat recht en genade, rechtvaardigheid en ontferming. Maar wat halen die uit zonder volharding? Wat heeft een vreemdeling, wat heb jij aan één moment van ontferming? Liefde omvat dus volharding, trouw.

Maar trouw vraagt om geduld. En geduld vraagt om tact. Maar tact breng je niet op zonder hoop, de redelijke hoop dat al die liefdestactiek tot iets leiden zal. Dus behoort tot de liefde dat je een nuchtere taxatie maakt : wat kan ik aan, en wat heeft hij het eerst nodig, en hoe moet het dan verder, waar haal ik de tijd en het geld vandaan, waar zal hij zich veilig voelen, en hoe houden we het vol met elkaar – is het redelijk te denken dat het onmogelijke zal lukken? Dit zijn liefdesoverwegingen, zo vraagt en denkt het hart.

Heb lief de vreemdeling, die mens die ineens je pad kruist, zonder waarom, onoverkomelijk concreet, heb lief. Want als je in zo'n vreemdeling, tot wie je je niet aangetrokken voelt, je naaste herkent, dan mag je hopen dat je ook je vrienden, je geliefde, je kinderen en allen tot wie je je wel voelt aangetrokken, als naasten zult bejegenen en onbaatzuchtig, om niets, zult liefhebben.

Om te leren wat liefde is, moet je je wagen aan de moeilijkste liefde: de liefde tot de vreemdeling. Omdat de samenleving der mensen niet zal wegzakken in schijn-liefde, apenliefde, bezitters-liefde, bloedliefde, bloed en bodemliefde, daarom wordt ons gevraagd de vreemdeling lief te hebben. Dit woord is de kortste samenvatting, en de hevigste toespitsing van de Bijbelse levensleer.

Dit woord over de liefde tot de vreemdeling is geen bevel maar een voorbede, het smeekt ons. En het gaat ervan uit dat wij ons herkennen in de vreemdeling. Het zegt, je bent toch zelf ooit een vreemdeling geweest, in een of ander angstland, in een of meerdere diensthuizen? Ben je dat niet? Daar heb ik nog nooit over nagedacht, zeg je. Het leven was dus tot nu toe nog altijd zo dat die gedachte niet in je opkwam – of was je leven tot nu toe zo dat je die gedachte altijd meteen onderdrukte? Denk je dan nu eens in: dat ze weg zijn, je vrienden, je geliefde, je kinderen, je ouders, allen die wij onze relaties noemen – en weg ook alle rechten, zekerheden en bezittingen die daarmee gegeven zijn. Stel dat het jouw positie en status was: vreemdeling, iemand dus die op genade en ongenade overgeleverd is in de handen van mensen. 'De mens als vreemdeling' heet een boek uit 1960, over het grote thema van de moderne literatuur. Maar je hoeft Kafka in zijn labyrinten-wereld en Camus en Eliot en Beckett niet gelezen te hebben om in uren van verbeelding (of is het realiteitszin) je zelf te zien rondzwerven in een vreemde ongestuurde wereldstad, een wildvreemde taal en nog erger. Als het waar is wat in het Bijbelse verhaal gezegd wordt aan alle mensen die ter wereld komen: dat zij de mogelijkheid tot liefde in zich dragen, dan is er dus hoop voor jou, als het ooit zover komt dat je niets meer bent dan 'een vreemdeling op aarde'.

Hem, die jouw God is, liefhebben en volgen, is: zijn woorden liefhebben en doen: met heel je hart, intuïtie, taalgevoel, vingertoppengevoel, met heel je ziel, binnenkant, adem, met alles wat onzichtbaar is, onschendbaar, onvervreemdbaar in je is, met al je kracht, ook met je zwakke kracht, je instortingen en depressies.

Heb lief deze woorden die een beroep doen op alles in je, op al je dromen en hartstochten, al het vurige en duistere in je. Dat alles wordt in de Bijbelse levensleer niet verheerlijkt, niet ontkend, niet laatdunkend bejegend, en niet ontraadseld. Maar wel wordt er een richting aan je gewezen: laat het meewerken ten gunste van al die opgejaagde en verworpene, moge al wat in je is, je gevoeliger maken voor die ene vreemdeling die misschien ooit onverhoeds je naaste wordt.

Van dit woord, dit heilige smeekschrift, wordt gezegd dat het te volbrengen is. Het is te doen, omdat het gedaan is. De redenering, aanvoeling, hartenwens, harten-wetenschap en gedachtegang van de bijbel is eenvoudig en helder als licht: wat eens geschied is, kan weer geschieden. Liefde is gedaan door ontelbare onbekenden, oneindig maal 'zesendertig rechtvaardigen' hoe zou deze wereld anders nog bestaan? Een van hen heet Jezus van Nazareth. Waarom zouden ook wij niet gerechtigheid doen, ontferming, trouw, vriendschap – alles wat wij weten dat goed, ja zelfs het best denkbare is voor deze aarde, God, dus? Zoals Jezus was, zo goed als God voor deze wereld, zo moge je zijn.

Annemie Declercq

De Lier, 8 februari 2015